

ĐORĐE LEBOVIĆ

Semper idem

**A mennyből a pokolba
(regényrészlet)**

Az én mennyországom

Megkérdeztem Adolf papát, hol vannak a mennyek, mire ő figyelmeztetett, hogy ez így nem helyes, mert csak egy mennyország van.

– Hol van? – kérdeztem.

– Sehol, mennyország nem létezik. Szimpla kitaláció! Csak abban higgy, amit a két szemeddel látsz, és amit meg tudsz tapogatni.

Nem voltam elégedett a válaszával: először azt mondta, hogy csak egy mennyország létezik, később meg azt, hogy mennyország nincs, mert nem látható.

Megkérdeztem az én Dadimat is, hogy hol van a mennyország.

– Ahol az angyalok vannak, ott a mennyország – felelte.

Neki minden kérdésemre volt válasza, ellentétben anyámmal, aki gyakran elhessentett:

– Ne tegyél fel fölösleges kérdéseket!

Tehát az angyalok a mennyországban élnek. Tudtam, hogy kik az angyalok, én is közülük való voltam, hiszen anyám „angyalomnak” nevezett, a Dadim pedig azzal becézett, miközben simogatott és puszilgatott, hogy „te vagy az én angyalkám”. Anya albérlői is nemegyszer mondták, hogy „a maga fia egy igazi angyal”.

További információhoz akartam jutni, és megkérdeztem Dadit, hogy milyen a mennyországban? Elmagyarázta, hogy ott minden nagyon szép, ott mindenki jó, mindenki boldog és derűs; ott örökké szól az égi zene. Így aztán megtudtam, hogy én is a mennyországban élek.

Gyerekkorom Zágrábja tökéletes világ volt számomra. Az én mennyországom. Mindenki szeretett és a kedvemre akart tenni, mindenki jó volt hozzám; úgy gondoltam, hogy egymáshoz is jók. Gorombaságról és erőszakról egyáltalán nem volt tudomásom. Soha senki sem ütött meg; ha felém nyújtották a kezüket, azért tették, hogy megsimogassanak vagy adjanak nekem valamit. Senki sem vett el tőlem semmit, nem fosztottak meg semmitől, mindig mindenki csak adott (mosolyogva és dicsérő szavak kíséretében). Nem mondtak előttem csúnya szavakat, ilyeneket csak az utcán hallottam, és nem nekem szóltak. Mindenki azzal jött, hogy milyen szép és kedves vagyok, okos, éles eszű; én pedig hittem nekik. A világ legszebb városában éltem, a legboldogabb, nagy egyetértésben élő emberek között. Az én mennyországomban éltem. Egyszerű, mindennapos örömeim voltak: szaladgálni a parkban, fél lábon ugrálni, a fűben heverészni és a felhőket bámulni (a folyton vándorló felhőket), anyám finom bőrét puszilgatni, a ruháit szagolgatni (amelyek takaros sorban lógtak a szekrényben), nézni az ujjait, amint a zongora billentyűin szaguloznak, és hallgatni a csodálatos hangokat, amelyek lágyan álomba ringattak.

Az anyám csak az enyém volt, csak hozzám tartozott. Senki sem akarta őt elvenni tőlem. Nem osztódott meg az iránta való meg az apám iránti szeretet, sohasem kérdezték: „Kit szeretsz jobban, apukádat vagy anyukádat?” Nem volt okom habozni, nem szagatott szét a két szeretet, meg voltam kímélve a gyanakvástól, hogy anyám jobban szereti apámat, mint engem. Apám egyszerűen nem létezett. Igaz, tudtam, hogy él valahol a távolban, de idegen és elérhetetlen volt számomra. Mintha nem is lett volna. Sem ő, sem a bátyám. Csak én léteztem, az egyetlen, az imádott. Nem ismertem a féltékenységet. A gyűlölet teljesen idegen volt tőlem. Minden este boldogan aludtam el és biztos voltam benne, hogy másnap ismét a saját mennyországom vár rám, reggel pedig örömmámorban ébredtem, örültem, hogy ismét élvezhetem a minden napi üdvösséget, ami feltétel nélkül az enyém (örökre).

Kezdetben nem így volt. Amikor anyámmal megérkeztünk a zágrábi pályaudvarra, nem volt szép a világ. Lökdöstek bennünket az emberek, mindenki sietett valahova, sötét volt, hópelyhek szállingóztak, hideg

volt. A villanykörték barátságtalanul pislogtak, füstszag volt, korom és pizok. Mozdulatlanul álltunk a peronon (mint a majolika figurák Paulina vitrinjében). Anyám az egyik kezében egy nagy vulkánfíber bőrröndöt tartott, a másik karjával átölelt és a csípőjéhez szorított, talán hogy megvédjen a nedvességtől meg a hidegtől.

– Paulina néni megígérte, hogy várni fog minket. Biztos vagyok benne, hogy ideér. Dehát a mi Paulina nénink mindig mindenholnan elkésik.

A komor, büdös, barátságtalan, félelmetesen idegen vasúti peron az egyik legszörnyűbb rémálommá válik, mely sok álmatlan éjszakámon üldöz majd, baljóslatúan sejtetve az akkor még homályos katasztrófát.

Hosszú, moccsatlannak tűnő idő után felbukkant Paulina néni. Testes volt és óriási, a mosolya is széles és lefegyverző.

– Á, nyilván korábban befutott a vonat – mondta megrovóan. – Én mindig pontos vagyok.

Anyám semmit sem szólt, tudta, hogy Paulina néninek mindig igaza van. Paulina volt a legfiatalabb a három Schreier nővér közül, akik a maguk idejében a legszebb eladó lányoknak számítottak. A hozományuk sem volt kicsi, így hát persze (egy ideig) nagy volt a forgalom a Schreier-házban, jöttek-mentek a kérők és a házasságközvetítők. Elsőnek, annak rendje-módja szerint, a legidősebb nővér, Flóra ment férjhez, őt követte Helén mama, aki Adolf papát választotta, ám ekkor fönnakadás támadt. Kérők továbbra is akadtak szép számmal, Paulina azonban bevehetetlen várnak bizonyult. „Ahhoz megyek csak hozzá, aki meghódítja a szívemet”, mondogatta. Elmúlt huszonöt, átlépte a veszélyes határt, amitől fogva a nagylány „vénkisasszonynak” számít, amikor végre megjelent az igazi. (Csinos, gazdag, művelt, arisztokratikus manírokkal.) Theodornak hívták, szülei egyetlen fia volt, a császári főváros egyik leggazdagabb családjának sarja. A húgához jött látogatóba, aki egy szabadkai „nemeshez” ment férjhez. A Zeidner családban sokat emlegették a „finom Theodor és a gyönyörű Paulina” megismerkedésének történetét: elbeszítették, hogy Paulina hideg, meghódíthatatlan szíve egyszer csak felizzott, hogy micsoda szenzáció volt ez a városban, hogy milyen volt a pompás, fényűzően gazdag eljegyzés, hogyan kísérték ki a nagynénemet, amikor elutazott Bécsbe férjhez menni egy úgyszólván nemes

úrhoz. Szerettem ezeket a történeteket és kérdezősködtem, hogy azután mi történt, de mindenki csak legyintett. Senki sem tudta az igazságot. Paulina állítólag egy hónap házaselet után bíróságilag követelte az „ágytól és asztaltól való elválást”, azzal az indokkal, hogy a férje pipázik a házastársi ágyban. Bizonyára jó ügyvédje volt (vagy a monarchikus törvények olyanok voltak, amilyenek), mert megnyerte a pert, és jogot nyert külön szobára (mely éjjel mindig kulcsra volt zárva). Két hónap múlva Theodornak elege lett az ilyen házasságból és beadta a bon-tópert, Paulina pedig nagylelkűen elfogadta az ajánlatot meg a zsíros tartásdíjat. Theodor a nagynéni minden feltételét elfogadta, csak hogy szabaduljon a házasság jármából. Paulina a következő sürgönyt küldte a szüleinek Szabadkára: „Megszabadultam a nyomortól, kis ideig Bécsben maradok”. Még hat évig maradt (egészen a háború kezdetéig). Anyám mesélte, hogy a nagynéni háza Bécsben mindig teli volt vendégekkel, főleg művészek jártak hozzá, az akkori főváros bohémjei. Szép nő volt, ráadásul gazdag, sokaknak fájt a foga rá meg a pénzére, és megkérték a kezét, Paulina azonban ismét „várfalakat” emelt a szíve köré, amelyben a szerelem lángja valóban elhamvadt. A háború után egy darabig Szabadkán élt visszavonulva, továbbra is elutasította a ritka kérőket. A húszas évek elején váratlanul megjelent Zágrábban. Nem tudni, miért pont ezt a várost választotta, valószínűleg azért, mert ez hasonlított a legjobban Bécsre, pompás fénykorának helyszínére. Vett egy nagy lakást a Jelačić téren, a maradék pénzét pedig befektette egy „kóser” étterembe, amely a Palmotičeván állt, nem messze a Zsidó Hitközségtől. Zágrábban senki sem tudott korábbi viharos életéről. Mindenki „vénkisasszonynak” hitte, ezért „kisasszonynak” szólították, ami tetszett neki. Amikor a fülébe jutott, hogy anyám elvált, írt neki egy levelet, melyben elrendelte – mert ő sose kért vagy javasolt, hanem mindig rendelkezett: „Azonnal hagyd ott azt a porfészket, és gyere ide hozzám Zágráb városába.”

A Jelačić téren, Paulina nagy lakásában elhelyezkedtünk a vendégszobában. Anyám azonnal megállapította, hogy ez a lakás olyan, mint egy múzeum. Sohasem jártam múzeumban, de ez mindegy is, Paulina néni lakása nekem igencsak tetszett.

– Tudnod kell, hogy a bútor „original Biedermaier aus Wien” – magyarázta a nagynéném. – Egyszerű, nyugodt vonalak, szolid mestermunka. A bútorhuzatok világos, vidám színűek voltak, apró koszorúk meg girlandok tarkították őket. A padlón vastag, puha szőnyegek, melyeket mintha hempergésre és bukfenchezésre teremtettek volna. A vitrinek tele voltak köcsögökkel, vázákkal és porcelánfigurákkal, amelyek ellenállhatatlan vágyat ébresztenek benned, hogy leejtsd és összetörd őket. A falakon rengeteg festmény lógott széles, aranyozott ráámában.

– Ezek mind bécsi, budapesti, pozsonyi és prágai mesterek. Én tudok választani, nálam nem megy át a giccs – dicsekedett a nagynéni.

Az állítólag múzeumhoz hasonlatos lakás ablakai Jelačić bán emlékművére néztek.

– Ha kinézek nálad az ablakon, folyton egy ló farát bámulhatom – piszkálta Adolf papa megboldogult feleségének nővérét.

– Az én ablakomból legalább látszik valami, a te zombori ablakodból viszont semmi se látszik, akkora ott a por – felelte a nagynéni fölparrikázva, és hozzám fordult: – Drága gyermekem, a bronz bán a lovon, kezében az előre szegezett karddal, a te Marija mamád irányába, azaz Budapest felé mutat – mondta, és elmesélte, hogy Jelačić bán az előre szegezett kardjával a legnagyobb és leghíresebb horvát hadvezér, aki elvesztette minden csatáját a magyarok ellen. Büszke voltam, hogy megismerhettem.

Paulina néninek az égvilágon mindenre volt bő lére eresztett magyarázata, amelyek vagy unalmasak voltak, vagy nem értettem őket. Úgy viszonyult hozzám, mintha abban a pillanatban jöttem volna a világra, és a fejem olyan üres lenne, mint a „kiszáradt tők”.

– Ez villamos, villannyal működik, az egyes a Száva-parti útra vezet; ez ló, tulajdonképpen vontató ló, de léteznek megnyergelhető lovak is, mint a Jelačić bán emlékművén; ez a katolikus templom, amit katedrálisnak neveznek, ekkor és ekkor épült. . . Nem, nem megyünk be, ez nem a mi istenünk háza.

– Itt egy másik isten lakik, nem a miénk? – kérdeztem.

– Nem – válaszolta a nagynéni –, az isten ugyanaz, csak mi vagyunk más-milyenek.

Nem értettem, hallgattam, gondoltam, így előbb abbahagyja, de Paulina néni sose hagyta abba a magyarázást:

– Ez a mélytányér a levesnek, ezek pedig a lapos tányérok, a kék a húsnak, a fehér pedig a tejtermékeknek. Húst sose szabad a fehér tányérra tenni és túrórt sem a kékre, az nagy vétek, az nem *kóser*.

Adolf papa elmondta, hogy Paulina korábban nem törődött azzal, hogy *kóser-e* az étel vagy sem, az Istennel magázódott (így mondta a papa), kellő tisztelettel, de mindig illő távolságot tartva. Amikor Zágrábba költözött és *kóser* éttermet nyitott, egyszeriben hívővé változott.

– Muszáj hívőnek lennie, ha *kóser* éttermet visz, különben elmaradnának a vendégek – mondta a papa.

– Nem, nem – mondta anyám –, a nagynéni azért nyitott *kóser* éttermet, mert hívő, maga pedig, apám, ma bal lábbal kelt.

Hittem anyámnak, Paulina néni valóban hívő volt. Minden szombaton gyertyákat gyújtott és tenyerét az arcára borítva imádkozott, talán, hogy az Isten ne lássa az arcát. „Békesség és áldás néked, szabbat”, mondta, és akkor asztalhoz ülhattünk. A fehér asztalterítőn állt a két fonott chálá, a tisztelet jeléül szalvétával borítva, hogy a kenyér meg ne szégyenüljön, amiért az első áldást a bor kapja, magyarázta a nagynéném. Leült a lobo-gó gyertyák mögé az imakönyvével, kendővel a fején, melynek a végei enyhén reszkettek. Csodálkoztam ezen, és megkértem, magyarázza el, mi történik.

– A szabbat angyalai integetnek a szárnyaikkal, és a szárnyaik verdesése lágy szellőt okoz. Ezért reszket a kendőm két vége – magyarázta, én pedig elhittem neki.

A *kóser* étterem a Palmotíceván egy keskeny és nagyon hosszú terem volt vagy harminc asztallal, amelyek frissen keményített fehér abrosszal voltak leterítve. A vendégek zsidók voltak, főleg magányos férfiak, akik betartották a szigorú vallási előírásokat. Szombatonként egész családok is jöttek „Paulina sóletjére”. Nem-zsidók is jöttek gyakran, hogy teletöm-jék a hasukat az úgymond bécsi módra készített zsidó babbal. (A sóletet igazából zombori módra készítette el anyám.)

Paulina néni gyakran magával vitt a piacra a két cselédlány kíséretében.

– Ez retek, jól meg kell mosni evés előtt. Ez uborka... Nem, nem savanyú, nyers, de majd én belerakom őket dunsztosüvegekbe és fölöntöm ecettel, és akkor savanyú uborka lesz belőlük. Ez kelkáposzta. Nem, nem, a kelkáposzta nem káposztaféle, csak hasonlít rá, de nem az.

A nagynéni válogatta a zöldséget, a cselédlányok pedig nagy kosarakba rakták. Tovább mentünk, ő pedig folytatta a magyarázatot (gyorsan beszélt, szünet nélkül, talányos arckifejezéssel), mintha szigorúan őrzött titkokba avatna be:

– Ez liba, a liba gágog, ez kakas, a kakas kukorékol, ez pedig pulyka, a pulyka rudrudol... Nem, nem tudom neked bemutatni, hogyan rudrudol, itt nem, talán majd otthon. Ezek békacombok, a békák tavakban élnek és brekegnek. Ezek halak, látod, ezek édesvízi halak, ezek meg tengeri halak, ezek pedig rákok, jegyezd meg, hogy a rákok hátrafelé mennek. Azonnal észrevettem, azt kihagyta, hogy a halak hogyan beszélnek; talán elfelejtette, vagy esetleg nem tudja? Jó alkalom volt ez arra, hogy zavarba hozzam:

– Hát a halak hogyan beszélnek? – kérdeztem a lehető legkedvesebben.

– Azok nem beszélnek. Hallgatnak – válaszolta.

– Miért hallgatnak? – folytattam a kérdezősködést, hátha megnyerem a csatát.

A nagynéném azonban nem jött zavarba.

– A halak a víz alatt élnek. Ha beszélnének, belemenne a szájukba a víz.

Tetszett a magyarázat, és még aznap rászóltam a konyhában az egyik szakácsnőre, akinek mindig járt a szája:

– Hallgass el, mert bemeleg a szádba a víz.

A szakácsnék meg a pincérnök nevetve megtapsoltak.

– Nagyon okos kölyök – mondták. – Az anyjára ütött.

A siker fölbátorított, és a vendégekkel zsúfolt étteremben is megisméltetem a föllépésemet. Egy teltkarcsú nőt választottam áldozatul, akinek szalonnás tokája volt, hatalmas keble és apró keze, és evés közben sem állt be a szája. Belemásztam a kerek arcába, és kimondtam a varázsmondatot egy kis kiegészítéssel:

– Hallgass el, mert bemeleg a víz a szádba és megfulladsz.

Az asztaltársai mind fölnevettek (ő persze nem), és a nevetés átragadt a szomszéd asztalra is; hamarosan az egész étterem hahotázott. Elégedett voltam a föllépésemmel, és az elkövetkező napokban is igyekeztem csillogni az eszemmel és a humorérzékeimmel. (Nem mindig volt szerencsém, de legalább a figyelem középpontjába kerültem, ami igencsak kedvemre való volt.) Sajnos nem sikerült teljesen kibontakoztatni a tehetségemet, mert anyám úgy döntött, hogy kilép Paulina kóser étterméből és önállósul. Saját panziót akart nyitni házias konyhával, kizárólag „tekintélyes vendégeknek”. Csak az volt a baj, hogy ehhez a vállalkozáshoz „induló tőkére” volt szükség, ami anyámnak hiányzott. Anyámnak tulajdonképpen semmije sem volt.

Kivárta a megfelelő alkalmat, és amikor Adolf papa eljött Zágrábba a negyedik születésnapomra, kiöntötte neki a szívét és segítséget kért tőle. Kézpénzben. Nem sokat, csak annyit, amennyi az induláshoz szükséges. A papa gondolkodás nélkül rávágta: „Nincs.”

Adolf papának mindig sok pénze volt, de senkinek sem adott egykönnyen. Matija volt az egyetlen kivétel, neki mindig sikerült kicsalni az apjától amennyit csak akart, egyedül azt kellett megígérnie, hogy „visszaadom, amint tudom”. Persze sosem tudta visszaadni.

– Mindenki találja fel magát, ahogy tudja – mondta a papa. – Nekem sem adott az apám. Előlegeként kuncsorogtam, de senki sem segített.

Zágrábban a negyedik születésnapomon érdekes módon nem azt mondta anyámnak, amit ilyenkor mondani szokott, hogy „nem adok”, hanem csak annyit, hogy „nincs”. Anyám furcsállta ezt.

– Hogyhogy nincs? – lázadt fel.

– Elspekuláltam magam, ha tudni akarod – felelte a papa pökhendin, mintha anyám lenne az oka annak, hogy a teljes vagyoniát elvesztette a tőzsdén. Anyám ölbe ejtett kézzel ült, és a továbbiakban nem szólt egy szót sem. Hallgat, nehogy bemenjen a víz a szájába, mondtam magamban, de hangosan nevettem, mert még mindig odavoltam a saját viccemtől. A papa azt hitte, hogy rajta nevetek, a csődjén, és, lévén kiszámíthatatlan, ahelyett, hogy megharagudott volna, velem nevetett, mi több, hahotázott, „még a hasa is vele nevetett”, ahogy Paulina néni

mondaná. A magasba emelt és arcon csókolt, amit nem szerettem, mert szúrt a kefebajszja.

– Nevetséges, nem igaz? Donnerwetter! Ahogy jött, úgy el is ment. Mindegyik tőzsde bankrottált, az egész világ bankrottált.

– Mit fogsz csinálni? – kérdezte anyám.

– Eladom a házunkat és visszafizetem az adósságaimat – válaszolta a papa. – Abból, ami marad, veszek a külvárosban egy kis házat kerttel meg gyümölcsössel. Tudod, hogy mindig erre vágytam.

Anyám még mindig reménykedett a kedvező fordulatban:

– Tényleg nem fog maradni semmi pénzed?

– Egy kevés marad, de azt Matijának kell adnom.

– Miért neki, miért nem nekem? – harcolt anyám az utolsó lélegzetéig.

– Azért, mert neki nagyobb szüksége van pénzre, mint neked. Úgy döntött, hogy végre letelepszik itt, Zágrábban. Ennek örülnöd kell, a közelben lesz a bátyád, lesz kire támaszkodnod.

Nem vettem észre, hogy anyám megörült volna.

– Mit akar itt?

– Rádiószervert fog nyitni. Azt mondja, hogy ennek van jövője.

A papa mindig nagyon hitt Matijában, anyám azonban soha.

– Nem is tudtam, hogy Matija ért a rádiókhoz – mondta.

– Ha elvégezte a pilótaképzést, akkor ezt is ki tudja tanulni – felelte a papa. – Az a fő, hogy révbe érjen. Eleget bolyongott a nagyvilágban.

Később, még ezen az estén, Paulina néni kötelező éjféli mentateája mellett, anyám, aki ezúttal is jobban aggódott az apja, mint saját maga miatt, megkérdezte a papát, hogy fog boldogulni egyedül a város szélén.

– Ne aggódj – vigasztalta a papa –, majd fölálalom magam. Ha nem sikerül eltartanom magam, legfőljebb megnősülök. Például megkérdezem Paulinát, hogy hozzám jön-e?

Láttam, hogy tréfásan rám kacsint, visszakacsintottam hát én is, úgy tettem, mintha érteném a viccet.

– Kialudt már az a tűz – mondta a nagynéném, aki mindent komolyan vett, és nem szerette a tréfát.

– Miért, Paulina? Hiszen még olyan friss és egészséges vagy, mint a hal – piszkálta őt a papa.

– Én igen, de te nem. Nagyon elhagytad magad, amióta elment a nővérem. Nézd csak, mekkora pocakod van. Feszül a hasad, mint a dob.

– Na te sem vagy egy söprűnyél. Terebélyes lettél, mint a kemence.

– Magamnak jó vagyok, férjre meg hál' istennek nem vágyom. Inkább szolgálom a vendégeket pénzért, mint a férjemet ingyér.

– Tudom, hogy mindig is a pénzt szeretted legjobban – nevetett a papa.

– Ha lenne pénzem, bizony hozzám jönnél. Még ezen az éjszakán a karomban lennél.

– Az úristen a tanúm, nincs az a pénz, amiért én téged megcsókolnálak – vágta rá mérgesen a nagynéni.

Paulina néni nem szerette a papámat. Pontosabban egyetlen nadrágot viselő szerzetet sem szeretett. Én voltam a kivétel. Igaz, én még rövidnadrágban jártam.

– A férfiak naplopók – mondogatta anyámnak. – Mindig találunk kifogást, csak ne kelljen dolgozniuk. Egyedül ahhoz értenek, hogy zendülést szítsanak meg hogy háborúzzanak. Ha mi, nők, nem lennénk, rég elsüllyedt volna a világ.

Úgy éreztem, Paulina néni igazat beszél.

A papa elutazott anélkül, hogy egyetlen garast adott volna anyámnak.

– Hát jó – mondta anyám az apjának. – Add oda minden pénzed Matijának, soha többé nem látod viszont. Én megoldom egyedül.

És valóban feltalálta magát. Először is utánajárt, hogy van-e Zágrábban zsidó származású bankigazgató. Nem volt. Aztán szerb igazgató után kérdezősködött. Ilyen sem volt. Mind horvátok és németek voltak, meg egy szlovén.

– Egy szem búza a konkolyban – mondta anyám, fölvette a szürke kosztümjét, amit csak ünnepélyes alkalmakkor viselt, kisminkelte, kiparfümözte magát, engem is ünneplőbe öltöztetett, és elindultunk.

– A zsinagógába megyünk? – kérdeztem.

– Nem. A bankárhoz megyünk.

– Mi az a bankár?

– Olyan kereskedő, aki pénzt árul.

Ez a pénzt áruló kereskedő az üzletében fogadott minket, mely olyan tágas volt, mint Paulina néni étterme. Alacsony férfi volt, tar koponyája úgy fénylett, mintha kivikszelték volna.

– Kölcsönre van szükségem – jelentette ki anyám egyenesen. Mindig ilyen egyenes volt, azonnal rátért a tárgyra. A beszélgetés így folytatódott:

– Minek?

– Panziót akarok nyitni.

– Hotelt?

– Nem, szállás nélkül. Csak konyha.

– Szóval éttermet?

– Nem, hanem panziót. Házi konyhával.

– A saját lakásában?

– Igen. Szükségem van némi tőkére, hogy béreljek egy lakást, és berendezzem a konyhát meg az ebédlőt.

– Nem hangzik valami meggyőzőn. Miért enne valaki panzióban, ha az éttermekben olcsó és változatos ételekhez jut?

– Azért, uram, mert az én főztöm ízletesebb és változatosabb lesz. És még valami. Nálam megkapja az otthon melegét.

– Továbbra sem hangzik valami meggyőzőn.

– Maga nő? – kérdezte anyám hirtelen.

– Az vagyok, asszonyom, és nem áll szándékomban ismét megnősülni. Anyám fölnevetett, és én is vele nevettem, noha nem tudtam, hogy mitől lett hirtelen ilyen vidám.

– Ne féljen – mondta –, nem akarom megkérni a kezét, csak meg szeretném hívni magát és a feleségét egy vasárnapi ebédre.

Fölrírta egy cédulára Paulina néni címét, és elhagytuk a bankot anélkül, hogy vettünk volna pénzt.

Vasárnap a pénzkereskedő eljött ebédre a feleségével együtt. A hosszú „original Biedermeier aus Wien” asztalon terítettünk, a festményekkel te-liagगतott ebédlőben, amit anyám tarka virágokkal ékesített. Az ebédet bácskai módra tálaltuk fel, ahogy Helena mama ebédlőjében volt szokás: előétel, leves, köztes étel, főétel garníringgal és salátával, kompót, sütemény. Ebéd után a kopasz bankár azt mondta anyámnak:

– Megértettem. Holnap jöjjön el a bankba, hogy aláírjuk a szerződést.

„A mennyországba minden út a hason keresztül vezet”, szokta volt mondani Paulina néni, a kóser étterem tulajdonosa. Ez volt a nővére, az én Helena mamám életfilozófiája is, azzal a különbséggel, hogy ő a fejével fizetett érte. Anyámnak szerencséjére nem ártott meg ez a bölcsesség, ellenkezőleg, a segítségére volt abban, hogy megnyissa híres panzióját. Kezdetben nem volt híres. Alig tudott összegyűjteni négy abonenszt, ahogy a vendégeit nevezte. Minden kezdet nehéz, ahogy Matija nagybácsim mondta volt.

Anyám kibérelt egy négyszobás lakást a Lang téren egy emeletes házban, melynek udvarában kezdődött (vagy végződött) a Šalata egyik dombja. Szobám ablakán át erdős dombra láttam, meg a tarka mezei virágokkal borított mező egy részére. Az enyém volt a „Kinderzimmer”, anyám szobáját pedig „Schlafzimmernek” neveztük. Köztük volt a szalon. E mellett a három helyiség mellett húzódott végig az ebédlő, a „Speisezimmer”, melyben egy hosszú ebédlőasztal állt, több mint húsz személy kényelmesen elfért mellette. A konyha is nagy volt és tágas, több lernis sparhelt volt benne, meg két jégszekrény, amelyekbe a legény minden reggel friss jégtáblákat hozott. A falakon hosszú sorokban, takarosan felüggesztve lógtak az edények: lábasok, fazekak, tálak, serpenyők, tepsik, palacsintasütők, szűrők, köcsögök, tésztaszaggatók, vándlingok, üstök, reszelők, gyaluk. Megengedték, hogy a konyhában játsszak, így gyorsan megtanultam, melyik edényt hogyan hívják. Ez volt az első lecke az életemben, amit fejből megtanultam.

Anyám nagy gonddal választotta ki a személyzetet, a szakácsnét, a mosogatólányt és a felszolgálónőt. Csak egy férfi dolgozott a panzióban, a dalmát szigetekről származott, sovány volt és inas, hórihorgas, „mintha az eget akarná kiszűrni a fejével”, ahogy Adolf papa mondta. Rá hárult az összes férfimunka: ő hozta az ételt meg az italt, hordta el a szemetet, cipelt engem a hátán, és „csipkiodta” a szakácsnét meg a felszolgálónőt.

Kezdetben tíz abonensünk volt, később még tíz, aztán még öt, mikor is anyám kijelentette, hogy „elég” és nem fogadott több kosztost. Jöttek jelentkezők, könyörögtek, hogy anyám őket, csak őket kivételesen még fogadja el, írásos ajánlást hoztak Paulina nénitől, anyám mézszárosától és

fűszeresétől, a Zsidó Hitközségtől, sőt a főrabbitól is, habár anyám panziójában nem volt kóser az étel.

– Aki kósert akar enni, az étkezzen a nagynénémnél – mondta. – Majd ha Palesztinában élek, kósert fogok enni, de addig azt eszem, amit a többiek. Biztos vagyok benne, hogy Isten megbocsátja nekem.

Ha üresen maradt egy hely az ebédlőasztal mellett, több jelentkező is akadt. Akit kiválasztott, az városszerte dicsekedett, hogy sikerült szereznie egy széket „a szép zombori asszonynál”.

Nagyon szigorú volt a házirend. Amikor egyet ütött Helena mama nagy mahagóni faliórája, anyám rávágott a gongra, amit Adolf papától kapott – aki ennyivel járult hozzá anyám panziójához, amelyben sose hitt –, és kezdetét vette az ebéd. Aki elkésett, bekapcsolódhatott ugyan a menübe, de nem volt joga az előző fogásokra. Ebéd után kávé került az asztalra konyakkal, vagy rumos tea. Csak ekkor volt szabad cigarettára vagy pipára gyújtani. Addig a percig tilos volt a dohányzás. Ebéd alatt halkán, már-már suttogva kellett beszélni, s aki elfeledkezett magáról és hangosan káromkodott, annak anyám „kiadta az útlevelét”, ahogy a papa mondta volt.

– Olyan csönd van itt, mint a műtőben – mondta az egyik abonens, a salatai kórház sebészorvosa.

Sose jártam műtőben, anyám ebédlőjében viszont csak az ő hangját lehetett hallani. Rövid, elvágólagos utasításokat adott a felszolgálónak és a szakácsnénak, néha az abonenseknek is. Egyedül nekem nem parancsolt. Sose utasított, hogy mit csináljak, hanem csak azt mondta meg, hogy mit kellene tennem.

– Lesz olyan jó gyerek az én aranyos kisfiam, hogy most azonnal elmegy a fürdőszobába, és kezet mos.

Vagy:

– Lesz olyan szófogadó az én jó kicsi fiam, hogy elmegy a szobájába aludni.

Noha anyám mindenkivel – engem kivéve – szigorú volt, mindenki elégedett volt.

– Maga egy csodálatos asszony, egy varázslónő, egy konyhatündér! – mondogatták.

Büszke voltam, hogy ő az én édesanyám. Amikor együtt mentünk az utcán, és szorosan fogtam a kezét, legszívesebben elkiáltottam volna magam a járókelők előtt: „Nézzétek, ez az én anyukám, ő egy varázslónő, egy konyhatündér!” Sose tettem meg, mert tudtam, hogy megharagudna.

Anyám abonensei tekintélyes, rangos, jómódú egyedülálló férfiak voltak, ahogy Adolf papa mondta, „finom modorú gourmand-ok és törekvő kishivatalnokok”. Csupa férfi, Velinka nagyságát kivéve, habár ő is férfira hasonlított. Mély hangja volt, nadrágban járt, gyakran nyakkendőt is kötött, s a haja rövidebbre volt vágva, mint az enyém. Hosszú szipkát szívott, Adolf papa szerint „hosszabb a Zigarspitz, mint aki tartja”. Olyan alacsony volt, hogy két párnát kellett alá rakni ahhoz, hogy enni tudjon az asztalnál. Kohn volt a vezetékneve, de nem volt zsidó, hanem igazi szerb, bezdáni születésű tanítónő. A férje gazdag zágrábi fakereskedő volt, Albert Kohn, de nem sokáig. A válás után a férfi vett neki egy szép lakást a Zvonimirován, a Maksimirhoz közel, és szerzett neki egy tanári állást a polgári iskolában.

– Esküvő előtt és válás után könnyen ki lehet jönni a férfiakkal, csak időközben gyötrelmes – vonta le Velinka nagysága esetének tanulságát.

– Nekem nincs szükségem férfiakra, és semmi kifogásom nem lenne az ellen, ha kihalnának, mint a dinoszauruszok – kontrázott Paulina néni.

Albert úr néha elvitte a volt feleségét meg az én anyámat az operába vagy drága hangversenyekre, nekem pedig gyakran adott aprópénzt, amit boldogan dobáltam bele a „Sparkassémba”. Hallottam, amint egyszer azt mondta anyámnak:

– Velinka gyönyörű személyiség! Sohase hallottam senkit olyan szaftosan káromkodni, mint őt. Levett a lábamról... Sajnos azonban nem tudtam elviselni a szájából meg az orrából folyton gomolygó füstöt. Maga nem dohányzik, kedves Teréz? Hozzám jönne feleségül? Három házam van a városban, egyet rögtön átíratnék a maga nevére.

– Kohn úr, én egyszer férjnél voltam, és annyi nekem egész életemre elég. Ha egy másik életben még egyszer férjhez mennék, csakis magát választanám – mondta, és titokban rám kacsintott. Már megtanultam, mit jelent ez a kacsintás: most hazudtam, de nem baj, ez csak egy kis huncutkodás volt.

Amikor Velinka nagysága fülébe jutott, hogy Kohn úr megkérte anyám kezét, azt mondta a volt férjének gunyorosan, csípőből, ahogy csak ő tudott csipkelődni:

– Haj, de tökkelütött vagy, Albi. Nőstény farkast akarsz horogra kapni.

Velinka Kohn nagysága imádkozta anyámat és a konyháját.

– Ez császári konyha! – mennydörgött. – Ő pedig Terézia császárnő. De többet ér az igazi császárnőnél, mert könnyebb egy államot igazgatni, mint egy konyhát.

Mindegy, hiába imádkozta anyámat, se Paulina néni, se Adolf papa nem becsülték sokra, azt mondták róla, hogy „dörög, mint az ágyú, száz kutya se tudná túlugatni”, „úgy fölvtágták a nyelvét, hogy a legelső kupuszini kofa is példát vehetne róla”.

Én azonban rá se rántottam erre, mert a kedvence voltam. Igaz, anyám minden abonense szeretett. Szavaltam, énekeltem, előadtam a Velinka nagysádtól tanult vicceket, színészkedtem, többnyire az ügyefogyott bohócot játszottam el nekik.

A legkedvesebb műsorszámom a virágok színének és illatának a tolmácsolása volt. Ezt anyámtól tanultam, akinek a „Lehr”-ben volt egy nagyon fontos tantárgya: „Kerti virágok és szobanövények”. Mindent tudott ezekről a „bájos, gyöngéd teremtményekről”, ahogy nevezte őket, és átadta nekem a tudását. Az ebédlő tele volt virágokkal, én pedig egyik vázától vagy cseréptől a másikig mentem, és szavaltam:

– A nárcisz önmagába szerelmes és bánatos illatot áraszt; a hortenzia kínai rózsa és szellőillatú; a kamélia japán rózsa, és mindig álmos; a ciklámen elegáns dáma, talányos illattal; a krizantém téli rózsa; a rozmaringnak tenger illata van, ezért tengeri rózsának is nevezik.

Egy napon az Első Fiúgimnázium anyanyelvtanára, aki mindig szigorú volt, feltette nekem a kérdést:

– Mondd meg nekem, hogy hívják azt a virágot, amelyik ha nagy ritkán kivirágzik, fekete szirmokat hajt? Ha eltalálsz, kapsz tőlem egy ezüstpénzt.

– Tulipán! – vágtam ki habozás nélkül.

– Pontosan! – kiáltott fel a tanár, és a kezembe nyomott egy „ezüstpénzt”.

Mindenki tapsolt az asztal körül, bravóztak, Velinka nagyság pedig így szólt:

– Meglássák, hogy ebből a gyerekből színész lesz, vagy író, vagy ilyesmi... Jegyezzék meg, mit mondtam.

Akkor még nem tudtam, mi az az író, színészeket azonban már láttam a színházban, egyet pedig személyesen is ismertem, ő is abonens volt anyám panziójában.

– Színész lesz, ha mondom – szekundált a színész Velinka nagysádnak. – Én kiszagolom az ilyesmit.

Valóban különös egy orra volt, olyan, mint a krumpli: vastag, ormótlan és céklavörös. (Igaz, a céklát sose szerettem, de a színész tetszett.)

Anyám ebédlőasztalánál ült még egy magasrangú minisztériumi hivatalnok, egy nagykereskedő, aki „kereskedő ala grosso”-ként szokott bemutatkozni, a már említett anyanyelvtanár, aki folyton kijavította az én ekavicámat ijekavicára. Volt egy orvos, egy újságíró és egy ügyvéd (aki, ahogy Velinka nagysád mondta, „le-föl rakja a kötelet az emberek nyakán”), meg néhány diák, jó módú családok sarjai. Egyetlen szerb akadt az abonensek közt, egy tiszt, méghozzá ezredes, akinek szálfatermete és széles állkapcsa volt. Szépen tudott mesélni és tréfálkozni, de anyám jelenlétében mindig néma és merev maradt. Két külföldi is ült az asztalnál. Az egyik egy budapesti diplomata volt, akivel közbámulatra magyarul beszélgettem, a másik pedig egy bécsi sebész, vendégprofesszor az Orvostudományi Egyetemen. Zsidó volt és Grünwaldnak hívták, ami németül „zöld erdőt” jelent. Tényleg olyan volt a haja, mint az erdő, csak nem zöld, hanem fekete és bongyor. Magas volt, finom arcvonásokkal. „Szép ember”, mondta rá Velinka nagysád, „szívesen elmennék vele kettesben a zöld erdőbe”. Grünwald úr nagyon kedves volt mindenkivel (csak az arca volt szörnyen aggodalmas). Észrevettem, hogy anyám szívesebben beszélget vele, mint a többi vendéggel, és sokkal szolgálatkészebb vele.

Egyszer anyám meghívta Grünwald urat vacsorára, és akkor hallhattam őt furcsán, szaggatottan beszélni, amit a közös asztal mellett sosem tett:

– Kegyelmes asszony, nagy veszélyben vagyunk, súlyos szerencsétlenség küszöbén. Csúnya dolgok készülnek... Ők könyörtelenek. Gonoszak... Senkit sem fognak kímélni.

Nem értettem, ki van veszélyben és kik könyörtelenek, de Grünwald úr

hangjából és egész tartásából arra a következtetésre jutottam, hogy valóban nagyon nagy és komoly a veszély.

– Azt hiszem, ki kell vándorolni Amerikába – mondta Grünwald úr. – Úgy látom, úgy sejtem, hogy az lesz számunkra az egyetlen biztonságos hely. Jöjjön hozzám feleségül, és jöjjön velem az Újvilágba. Nyugalmass, gondtalan életet tudok biztosítani önnek és a fiának.

Anyám szomorúan elmosolyodott, és ez a szomorú mosoly másnap sem olvadt le az arcáról.

– Grünwald úr, köszönöm a nagylelkű ajánlatot, de én nem bírok és nem is akarok megházasodni, noha kivételesen tisztielem önt és nem idegenkedem öntől.

Ezúttal nem kacsintott rám. Nem tudom, mi történt aztán, elaludtam anyám ölében. Grünwald doktor néhány nap múlva elutazott. Így aztán nem lett anyámból „Zölderdő asszony”, én pedig nem kerültem el az Újvilágba.

RADICS Viktória fordítása

AZ EMLÉKEK TÚL GYORSAN FAKULNAK
(2018, OLAJ, VÁSZON, 50×70 CM)

